

РОЗДІЛ 8

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО, ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

СПІВВІДНОШЕННЯ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНИХ АГРАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ

Костенко С.О.,

*аспірант відділу проблем земельного
аграрного та екологічного права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

В статті висвітлено рівень взаємопроникнення вказаних галузей права та взаємозалежність одне з одним. Прикладом навмисно обрано економічний механізм – державні аграрні інтервенції, щоб показати глибину симбіозу аграрного, земельного та екологічного права.

Ключові слова: аграрне право, земельне право, екологічне право, державні аграрні інтервенції.

В статье освещено уровень взаимопроникновения указанных отраслей права и взаимозависимость друг с другом. Примером специально был избран экономический механизм – государственные аграрные интервенции, что бы показать глубину симбиоза аграрного, земельного и экологического права.

Ключевые слова: аграрное право, земельное право, экологическое право, государственные аграрные интервенции.

The article shows the level of interpenetration branches of law that were pointed as well as their connection with each other. The economic mechanism has been chosen by the author to show the deep of symbiosis of agricultural law, land law and ecological law.

Keywords: agricultural law, land law, ecological law, the state agricultural interventions

Обрана тема безумовно є актуальною, тому що державні аграрні інтервенції є невід'ємним елементом державного регулювання цінової ситуації на внутрішньому аграрному ринку, що в цілому зводиться до забезпечення державою продовольчої безпеки країни. Однак, наразі, дане завдання не виконується повною мірою, оскільки механізм правового регулювання державних аграрних інтервенцій наявна певна кількість недоліків. Тому метою даної статті є спроба виявити окремі недоліки відповідного механізму через призму співвідношення аграрного, земельного та екологічного права.

Беззаперечно, аграрне право, земельне право та екологічне право взаємопов'язані та тісно переплітаються одне з одним. Однак, що характерно, всі трое мають свою специфіку та індивідуальну історію становлення, а також, що відповідно, своїх представників у сфері науки. Так, науковцями в сфері аграрного права є Семчик В. І., Єрмоленко В. М., Янчук В. З., Погрібний О. О. та інші; в сфері екологічного права – Мунтян В. Л., Шемшученко Ю. С., Шульга М. В., Гетьман А. П. та інші; в сфері земельного права – Кулинич П. Ф., Мірошніченко А. М., Гетьман А. П. та багато інших. Цікавим є те, що найбільш молодого наукою є екологічне право. Правовідносини у сфері охорони навколишнього середовища набули актуальності після Другої світової війни, у період повного відновлення, коли держави намагалися реабілітувати економічне становище країни шляхом масової та інтенсивної індустріалізації, що спричинило істотне порушення екологічної рівноваги. З укріпленням в свідомості людей наявної та ймовірної екологічної небезпеки, що до того ж має таку ознаку як глобалізаційний характер, з'явилися перші нормативно-правові акти у світі, що регулювали відносини у сфері охорони навколишнього середовища. Отже, виникнення екологічних відносин та екологічного права можна пов'язати не з чим іншим як з науково-технічним прогресом, індустріалізацією, та є своєрідним необхідним викликом і потребою відповідного етапу розвитку суспільства. Інша склалася ситуація з аграрними та земельними відносинами. Найбільш старші з усіх названих відносин і не тільки є аграрні, що пояснюється наступним. По-перше, потрібно мати на увазі, що в період виникнення аграрні відносини мали іншу назву і лише внаслідок тривалої трансформаційної видозміни вони дістали назву «аграрних». По-друге, дійсно, порівняно з іншими провідними галузями права такими як, наприклад,

цивільне право, кримінальне право, аграрне право вважається дуже молодого наукою. Проте, порівнюючи початки виникнення тих чи інших правовідносин виникає дещо інша думка.

Як відомо з історії права, кримінальне право бере свій початок ще задовго до нашої ери. Першою кодифікацією, яка регулювала дані відносини, були закони Дванадцяти таблиць, або як їх ще називають – закони царя Хамураппі, що були занотовані ще в 509-31 рр. до нашої ери на кам'яних дошках. Це був своєрідний прототип нинішньої Особливої частини Кримінального Кодексу, оскільки вони містили лише перелік найбільш частіше здійснюваних злочинів на той час та покарання за них.

Свою власну давню історію має також і цивільне право. Ще у 2 столітті до н.е. імператор Адріан доручив відомому в Римі юристу, Сальвію Юліану, зібрати для редагування преторські едикти (обов'язковий указ для судді з конкретної справи, що видавалися преторами на час своїх повноважень). Остаточно цей процес був завершений створенням Кодифікації римського права за імператора Юліана в 525-34 рр. н.е. – «Corpus iuris civilis». Саме якраз внаслідок рецепції римського права утворилось згодом цивільне право.

Щодо ж аграрних відносин то, вони виникли ще задовго до вищезгаданих правових відносин. Аграрне право регулює суспільні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаною з нею сільськогосподарської діяльності де основним засобом виробництва є земля. Ще при первіснообщинному ладі люди займалися рільництвом, а згодом і розведенням свійських тварин, адже полювання та збирання лісових ягід та інших плодів не задовольняло їхні потреби у їжі. Землеробство та розведення свійських тварин є не що іншим як сільським господарством.

Відтак, можна сміло стверджувати, що аграрні відносини існували ще задовго до виникнення інших правовідносин і більше того, саме розвиток аграрних відносин дав поштовх для виникнення всіх інших правовідносин. Адже внаслідок того, що вже тоді людина усвідомила, що колективні дії дають змогу кожному члену общини досягнути більшого результату, ніж якби вони діяли поодиноці, почали плем'яна об'єднуватись в общини, з'явився надлишок виробництва сільського господарства, який общини могли обмінювати або продавати іншим особам (цивільні і фінансові правовідносини).

Надлишок виробництва спричинив виникнення поділу людей на бідних і багатих, та виникнення таких злочинів як крадіжка, розбій, вбивство відповідних норм і правил спрямованих на їх недопущення та усунення (кримінальні й кримінально-виконавчі правовідносини). А найголовніше те, що внаслідок об'єднання людей в племена, племен в общини, а згодом об'єднання общин сприяло утворенню державності і всіх похідних з державою правовідносини.

Тому історично, насамперед, аграрним відносинам належить неабияка роль у створенні та розвитку держави і права взагалі. Що ж до земельних відносин, то вони пліч о пліч розвивались разом з аграрними з тією лише відмінністю, що спочатку земля була як основний засіб виробництва сільськогосподарської продукції, а згодом її розглядали ще й як територіально-просторову одиницю, з населення якої можна було отримати дохід у вигляді податків (данини). Потім, вже внаслідок формальних перетворень земельні відносини набули того окрасу, який закріплений нині в земельному праві.

Незважаючи на різні періоди виникнення аграрних, земельних та екологічних відносин, цілком закономірним є те, що на сучасному етапі розвитку суспільства ці три групи правовідносин є взаємодоповнюючими та невід'ємними частинами одне одного. Так, якщо проаналізувати правове регулювання цих галузей, то виявиться, що кожне з них включає в себе певну частину правового регулювання двох інших галузей права. Тому, не дивно та виправдано, що спеціальність 12.00.06 включає разом земельне право, аграрне право, екологічне право, а також природоресурсне право [1].

Глибину взаємопроникнення даних галузей одна в одну хочеться продемонструвати на, здавалось би на перший погляд абсолютно не причетного до даного питання, економічному механізмі правового регулювання державних аграрних інтервенцій.

Згідно з п. 5 ст. 2 Закону України «Про підтримку сільського господарства України», державна аграрна інтервенція-продаж або придбання сільськогосподарської продукції на організованому аграрному ринку з метою забезпечення цінової стабільності [2]. Тобто, державні аграрні інтервенції є тим інструментом організаційно-економічного механізму держави, який не заважає ринку вільно розвиватись, а навпаки, знімає напругу у відповідних кризових ситуаціях, які не може самостійно подолати самоорганізований ринок. У розвинутих країнах світу активно використовується дана тенденція взаємодії ринкового та державного управління. Так, як зазначає М. Корецький, у світових моделях економіки ринкового типу ринковий (спонтанний) і державний (свідоме планово-прогнозне регулювання) механізми поєднуються, доповнюють один одного, а іноді міняються місцями, утворюють близький до оптимального симбіоз. Оптимум між ними у кількісному і якісному аспектах досягається тоді, коли поле економічної діяльності держави в соціально-економічному плані є більш ефективним порівняно з ринком. Тобто держава повинна втручатися в економіку там, де інші регулятивні механізми діють не досить чи менш ефективно або їх застосування взагалі неможливе [3, с. 138].

З вище викладеного бачимо, що аграрні інтервенції є прикладом такої взаємодії ринку з державою. Але даний механізм цінний не лише тому, що здатен правильно згладити гострі кути ринкових відносин, а й тому, що завдяки ньому відбувається підтримка сільськогосподарського вітчизняного товаровиробника, формується продовольчий резерв для забезпечення продовольчої безпеки, шляхом встановлення максимальної інтервенційної ціни та здійснення товарних інтервенцій проявляється турбота держави за пересічного споживача. Справедливості ради, потрібно відмітити, що в даному

механізмі є певні недоопрацювання, але сукупність позитивних наслідків, при умові ефективної реалізації державних аграрних інтервенцій, зумовлює актуалізацію даної тематики та стимулює до наукового вивчення і розроблення шляхів вирішення відповідних проблем.

Виникає цілком логічне запитання, яким чином даний економічний механізм може бути пов'язаний з екологічним та земельним правом? Відповідь є вкрай очевидною. Об'єктами аграрної інтервенційної діяльності є об'єкти державного цінового регулювання, чіткий перелік яких вказаний у Законі. До них відносяться, зокрема, сільськогосподарські культури рослинного походження. Відповідно, основним засобом виробництва таких культур є земля, яка за Земельним кодексом України віднесена до земель сільськогосподарського призначення і має свій відповідний правовий статус. Окрім цього, земельне право пов'язане з аграрним в аспекті застосування державою аграрних інтервенцій таким чином, що плата за землю, точніше податок на землю (арендна плата) безпосередньо впливає на ціноутворення об'єктів державного цінового регулювання, оскільки є складовою середньогалузевих нормативних витрат з виробництва, які за п. 3 ст. 4 ЗУ враховуються при визначенні мінімальної інтервенційної ціни.

Екологічне право має також безпосередній зв'язок зі здійсненням державних аграрних інтервенцій. Так, у підп. 1 п. 3 ст. 9 ЗУ вказується, що з метою забезпечення продовольчої безпеки Аграрний фонд формує державний інтервенційний фонд... Як відомо, у поняття продовольчої безпеки входить не лише економічний (економічна доступність) та фізичний (фізична наявність) показник, а й якісний (безпека продуктів). Єдиним посиланням, ніби ненароком, на безпеку об'єктів державного цінового регулювання є абзац 3 підпункту 3.3.2 пункту 3.3 статті 3, де вказується, що такий об'єкт має бути визначений відповідно до стандартів (на кожний вид сільськогосподарської продукції (товар), визначений відповідно до стандартів і який є об'єктом державного цінового регулювання, встановлюються мінімальні або максимальні інтервенційні ціни.) Вважаємо, що на таку важливу складову, як безпека сільськогосподарської продукції має бути приділена особлива увага і наголошено в Законі про таку обов'язкову умову. Хоча потрібно віддати належне – добре, що все-таки була зроблена прив'язка до безпеки даних продуктів. Адже, відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» [4] обов'язковою умовою державних стандартів України є вимога, що забезпечує безпеку продукції для життя і здоров'я громадян. В умовах наукового прогресу, зокрема біогенної інженерії, відбувається масове поширення та використання генмодифікованих організмів, підкормлення гормонами для прискореного росту свійських тварин – це все не може не позначитись на здоров'ї та житті людей, і призводить до збоїв функціонування людського організму та до хвороб. Особливо актуальною є проблема застосування неадекватних пропорцій нітратів та пестицидів при вирощенні сільськогосподарської продукції, внаслідок чого почастишали випадки тяжких отруєнь з летальними наслідками. Тому набирає гостроти питання екологічної безпеки таких продуктів. На нашу думку, ще раз підкреслимо, все ж варто виділити окремим пунктом у Законі обов'язкову вимогу, що об'єкти державного цінового регулювання мають відповідати умові безпеки даного продукту.

Підводячи підсумки, потрібно сказати, що наочний приклад економічної моделі державних аграрних інтервенцій, на перший погляд начебто несумісний з земельним та екологічним правом, доводить «братерську» спорідненість та взаємозалежність цих трьох галузей права. Більше того, будь-який вид правовідносин однієї

з галузей права, для того щоб він ефективно функціонував, потрібно регламентувати з врахуванням двох інших галузей. Тільки в такому випадку нормативно-правовий акт буде повним та вичерпним, що засвідчено на прикладі правового регулювання державних аграрних

інтервенцій. Врахування наданих зауважень щодо вказаних правовідносин в розрізі екологічного, земельного та аграрного права допоможе державі досконаліше регулювати цінову ситуацію на внутрішньому аграрному ринку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Вищої атестаційної комісії України «Перелік спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» від 23 червня 2005 р. № 377 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.vak.org.ua/specrada3.php>
2. Закон України «Про підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. №1877-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
3. Корецький М. Наукові засади державного регулювання розвитку аграрної економіки / Микола Корецький // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 3. – С. 134 – 139. – Бібліогр.: с. 138.
4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=46-93>